

benou vakovitou jámu s široce otevřeným ústím a množstvím mazanice. V objektu byly také nalezeny střepy velké nádoby a zuhelnatělé obilí.

Na sídlišti v Kuřimi byly nalezeny 4 topeniště s destruovanou kamennou klenbou. Dvě byly nalezeny vedle kúlových přístřešků, dvě stály osamocené v sousedství několika KJ. Topeniště zde sloužila i jako výrobní zařízení. Jejich rozměry se pohybovaly od 80 cm do 230 × 170 cm.

11. Tvar keramiky

Tato kapitola je věnována tvarovým změnám na horákovské keramice. Jsou zde postíženy důležité změny u jednotlivých keramických druhů. V tomto přehledu není zahrnuta všechna výzdoba, ale jen ta, která je důležitá z chronologického hlediska a musí být řešena společně s tvarovými změnami. Poukazují na vývojové jevy horákovské keramiky, které překračují rámec pouhého typologického popisu, jež nemůže být dále využíván a to zejména k dataci.

Pro základní členění jednotlivých druhů nádob byly vybrány jen tvarová kritéria. Výjimečně mezi hrncovitými nádobami a hrncovitými zásobnicemi, amforami a osudími byly použity pomocně kritéria velikostní.

11.1 Amfory/osudí

Do této skupiny řadíme středně velké nádoby nazývané dvěma pojmy: 1 – osudí, 2 – amfory (tab. 1). Z typologického hlediska jde o jeden druh nádob, které ve vývojové variabilitě dosahují dvou odlišných tendencí. Nádoby širší než vyšší jsou nazývány osudí a nádoby vyšší než širší jsou nazývány amforami. Takto je fakticky zvolen předěl mezi typy, které se blíží délko – šířkové shodě. Naprostá většina nádob patřící k tomuto druhu jsou osudí, u nichž je šířka mnohem výraznější než výška. K nástupu amforovitých tvarů dojde až ve stupni HD2, stále ovšem bude početně dominovat osudí.

Z chronologického hlediska jsou osudí, později amfory, velmi důležitými druhy nádob. V průběhu vývoje HK podléhají relativně rychle tvarovým změnám a jsou na ně ve velkém množství aplikovány „módní“ výzdobné typy, které se mění v čase ještě rychleji než jejich tvar. Kombinace těchto dvou faktů z nich činí důležité datovací činitele.

Osudí je druh nádob na kterém je možno chronologicky pozorovat přechod mladší fáze SPP – podolské kultury do nejstaršího části HK, stupně HC1. V tomto stupni máme sice deficit nálezů, ale již ve stupni HC2 se situace lepší a my můžeme jasně pozorovat novou halštatskou vývojovou tendenci. Na konci podolské kultury nacházíme formující se osudí z dosud vertikálně tvarovaných amfor. Tyto nádoby mají výrazně vytažená hrdla, již v tomto období se paralelně s nimi nacházejí zformovaná osudí. Jak další vývoj již v době HK ukázal, osudí se staly progresivními tvary a až do stupně HD2 nebyly amforovité tvary vyráběny. V celku z Podivína, který je v současné době stále reprezentativním nálezem stupně HC1, jsou již jen osudí. Pro podolskou kulturu je naprosto typická unifikovaná výzdoba kombinace vertikálního a horizontálního souvislého žlábkování, někdy rozpadlého do skupinek typů 021, 023, 028. Pravděpodobně ve stupni HC1 došlo k výrazné změně v tomto unifikova-

ném výzdobném stylu. Horizontální žlábkování bylo opuštěno. V celku z Podivína již osudí nemají žádné žlábkování typu 023. Následující vývoj, propracovaný od stupně HC2 v těšeticckém mikroregionu, tuto vývojovou tendenci jasně potvrdil. S horizontálním žlábkováním se ojediněle setkáme až na samém konci halštatu ve stupni HD3 u amforovitých zásobnic. Ve stupni HC2 se setkáváme v těšeticckém mikroregionu již s nově zformovaným osudím ostré profilace, s nízkým hrdlem a celkově dominantním horizontálním rozměrem (tab. 7). K nejarchaičtějším tvarům na sídlišti Těšetice „Vinohrady“ patří osudí s plastickými aplikacemi na rozhraní hrdla a středu (tab. 7: 1,2). Tyto pocházejí z obj. 30 a V. Podborský je obsahově ještě zařadil na konec stupně HC1 (*Podborský 1974, 381*). Celkovou dataci obj. 30 klademe již do stupně HC2. Na základě komparace těchto nádob s nejmladšími nálezy pozdně bronzových pohřebišť, datovaných už do stupně HC1, souhlasíme s tímto „archaičtějším“ datováním i v rámci tohoto objektu. Lze říci, že s vyčleněním těchto osudí do stupně HC1, máme v těšeticckém mikroregionu poprvé na Moravě doloženo osídlení na jedné lokalitě od stupně HC1 do HD3. Možnost datace dalších nádob bohatého obj. 30 do stupně HC1 musí být v budoucnu na základě nových nálezů sledována a dále rozpracována. Celková datace obj. 30 byla položena do stupně HC2 na základě existence progresivních výzdobných typů na dalších osudích. Jde zejména o rytou, důlkovanou a malovanou výzdobu „zavěšených“ trojúhelníků (tab. 7:4,8,10,14,16). V tomto stupni se objevilo bílé podkladové malování typu Ia v obj. 26 a 46 (tab. 7:16). Bílé malování je příznačné pouze pro stupeň HC2. Celkově lze říci, že ve stupních HC2 – HD1 se na osudích aplikuje, ve srovnání s předchozím vývojem, velké množství nových výzdobných typů, prováděných zejména rytím, ozubeným kolečkem, rastrem, malováním a výjimečně důlkováním. Jde o motivy „zavěšených“ trojúhelníků od rozhraní hrdla a středu směrem k max. výduti. Tyto se vyskytují na ostře členěných osudích. Ve stupni HD1 se začíná ostrá profilace rozvolňovat a vedle ostře profilovaných osudí se vyskytují i exempláře bez vyhnutí okraje a s oblým přechodem hrdla a středu (tab. 8:3,7,10,16,22). Po celé období stupňů HC2 – HD1 se vyskytuje šikmé žlábkování, procházející kontinuálně z podolské kultury až do stupně HD1, kdy zaniká (tab. 8:9,12,13-15,17,18). Charakteristické pro stupeň HD1 je souvislé žlábkování s rozestupy (tab. 8:13,15,17). Ve stupni HD2 se ojediněle vyskytne už jen žlábkování s rozestupy (tab. 9:2). Ve stupni HD1 je použita nově technika vtuňování na osudích (tab. 8:11,22).

Velká změna u osudí nadešla ve stupni HD2. Mění se celkový tvar, vertikalizují se, vznikají tzv. „lahvovitá osudí“, mnohdy jde fakticky o amfory, protože výška začíná dominovat, nebo se výrazně vyrovnává šířce, a tyto tvary se tak často pohybují na rozhraní druhů, osudí a amfor. (Název „lahvovitá osudí“ je ustáleným slovním kompromisem, vystihuje přesně nově vzniklý tvar, a není nutno jej, i přes jeho lingvisticou obtíž, měnit). Pokud se vyskytne v nálezovém celku osudí (tab. 9), je to důležitý indikátor stupně HD2. Osudí v tomto stupni nabývají velké tvarové rozmanitosti. Bývají velmi často bohatě zdobena, a protože nyní nastupuje absolutně nejvíce nových výzdobných typů, nečiní velký problém oddělit stupeň HD1 a HD2. Toto oddělení je mnohonásobně snadnější, než u předcházejících stupňů HC2 a HD1. Ve stupni HD2 nastupuje nově na osudích kolkování, toto se velmi bohatě projevilo v Těšeticích „Sutnách“ (tab. 9:5,8,11,12,15,16,18). Charakteristické jsou pro stupeň HD2 kombinace jednotlivých druhů výzdob (tab. 9:7), v tomto případě jde o vtuňování kombinované s rastrováním na vnější straně. V jiném případě je kombinován V-kolek venku s ras-

trováním uvnitř (tab. 9:15). Progresivním druhem výzdoby je kolkování a plastická žebra (tab. 9:5). Kombinovaná výzdoba nebyla v předcházejících stupních aplikována, pokud se objeví, je to neklamný znak pozdně halštatského vývoje. Pro toto období jsou nejvíce charakteristická vertikální žebra (tab. 9:5,11,16), nebo velmi široké žlábký (tab. 21). Ve stupni HD2 se v těšeticím mikroregionu už neaplikovaly „zavěšené“ trojúhelníky, které se ještě často vyskytovaly ve stupni HD1. Na lahovitých osudích zde již nejsou nacházeny. Jiná situace je ovšem v severní části HK (Brněnsko, Vyškovsko). Zde se výzdoba rytých trojúhelníků aplikuje i na typické lahvité osudí s vertikálními žebry ve stupni HD2. Projevuje se to i na osudích v Býčí skále, identický vývoj je v časově shodném hrobě 117 z Vojkovic, nebo na výšinném sídlišti v Morkůvkách ad. Je nutno tuto výzdobnou disproporcii mezi severní a jižní částí HK brát v potaz a vždy vyhodnocovat výzdobu a tvar společně. (Např. osudí v Býčí skále vypadají archaicky díky bohatě ryté výzdobě na středních částech, ale je nutno brát v potaz jasný pozdně halštatský lahovitý tvar osudí a hlavně vertikální žebra, která se ve stupni HD1 ještě neaplikují. Toto zjištění má značný dopad na celkové datování keramiky této lokality). Zásah některé z cizích kultur, možná z oblasti východu, se projevil na jednom střepu z Těšetic „Suten“, jde o zaslepený provrt (tab. 9:22). Stupeň HD2 je vrcholem užití osudí. Ve stupni HD3 se přestávají vyskytovat, ale ještě ne úplně. Lze je nadále ve velice malém množství pozorovat ještě v průběhu LA po roce 450 př. n. l. v podobě zhotovených v ruce. Jsou již nezdobená a jejich ústup je zapříčiněn nástupem keramiky točené na kruhu západní tradice, která představuje nové technické možnosti výroby keramiky. Nyní jsou vytáčena již lahovitá osudí na kruhu a jsou nositeli progresivní „braubašské“ kolkované výzdoby. Stejně tak, jako se stala v ruce zhotovená osudí nositeli halštatských kolků hlavně ve stupni HD2, tak ve stupni LA jsou lahovitá osudí nositeli kolků laténských. Bohatý celek s laténským kolkováním pochází např. z Koryčan (tab. 21:27,32). Není důvod chronologicky nespojovat následnost halštatských a časně laténských lahovitá osudí. Jde o keramický druh dokládající postupný vývoj jedné kultury v průběhu 5. stol. př. n. l.

11.2 Misky

Misky s vkleutým středem – jde o druh mís, který nebyl v HK nijak rozšířen a není v tomto období typický (tab. 2). V Těšeticích „Vinohradech“ byly tyto mísy nalezeny jen v obj. 30, a to ve formě cedníku, a v obj. 52. Oba objekty jsou datovány do stupně HC2. Nezvykle velký počet (6ks) těchto mís byl nalezen v hrobě 37 na přilehlém pohřebišti. Celkovou dataci hrobu nelze spolehlivě provést. V Podborský se domníval, že hrob je možno datovat do stupně HC2 (*Podborský 1974, 389*). S. Stegmann-Rajtárová jej zařadila do stupně HD1, popřípadě na začátek HD2 (*Stegmann-Rajtár 1992b, 158*). Na základě nového vyhodnocení vývoje těšeticího mikroregionu lze říci, že hrob 37 neobsahuje takové keramické druhy a výzdobné typy, které by dovolily hrob usadit v jednom stupni (HC2 nebo HD1), a je nutno jej datovat do širšího časového rozmezí HC2 – HD1. Misky s vkleutým středem netvoří chronologickou oporu ve vývoji HK.

Misky stupňovité – tento druh mís se jako cizorodý prvek, bez dřívějších analogií, objevil v HK ve stupni HC (tab. 2). Jde o několik exemplářů. V Těšeticích „Vino-

hradech“ byla nalezena v obj. 30 (tab. 10:22). Zde je datována na základě souběžného inventáře, zejména osudí se „zavěšenými“ trojúhelníky (tab. 7), které chybějí ještě v celku z Podivína, do stupně HC2. Podobné analogie 3 exemplářů misek byly nalezeny v hrobě 1 z Modřic u Brna. Zde byly nalezeny s typickým inventářem stupně HC2, který spíše inklinuje k mladšímu vývoji HK (Podborský 1980, 105). Objekt 30 z Těšetic a hrob 1 z Modřic nelze datovat do stupně HC1. Do tohoto nejstaršího horákovského stupně lze zařadit hrob 78 a 114 z Klentnice s typologicky zcela odlišnými stupňovitými mísami (Stegmann-Rajtár 1992a, tab. 68,74), ve srovnání s exempláři z Těšetic a Modřic. Stupňovité mísy jsou cizími tvary pocházejících ze severovýchodního Bavorska a Morava patří k nejvýchodnější oblasti jejich rozšíření (Podborský 1970, 62). Jde o jeden z nejvýraznějších vnějších vlivů ze západu v celém období vývoje moravského halštatu a tvoří základ synchronizace HK se sousedními oblastmi ve stupni HC. Stupňovité mísy na Moravě spolehlivě datují celky do stupně HC. Jemnější datování je možno učinit na základě průvodní keramiky tak, že je lze rozřadit do stupňů HC1 (Klentnice) a HC2 (Těšetice, Modřice). Výrazného rozšíření v celcích HK tyto charakteristické módní druhy nádob nedosáhly.

Misky s vyklenutým středem – jde o poměrně hodně rozšířený druh (tab. 2). Jejich výskyt lze sledovat po celé období HK. Tvar snadno odvozujeme z mladší fáze SPP – podolské kultury. Jejich zvýšený výskyt nelze sledovat v některém ze stupňů HK. Jsou většinou nezdobené, někdy výjimečně nesou vnitřní vtuhanou výzdobu, která je charakterističtější pro jiné typy misek. Z chronologického hlediska samotný tvar není k vnitřnímu členění HK vhodný. Zcela nově bylo v těšeticím mikroregionu zjištěno, že tento druh misek zde nebyl ve stupních HC2 – HD1 vůbec potuhován. K velké změně došlo ve stupni HD2, kdy nastupuje početné potuhování vnější i vnitřní strany těchto misek. Nakolik je tento jev všeobecný, bude nutno ověřovat v budoucnosti na nových celcích.

Misky se zataženým okrajem – jde vedle misek s prohnutým okrajem o nejrozšířenější druh misek na sídlišťích HK (tab. 2). Zatažení okraje u misek je jeden z nejvýraznějších jevů na halštatské keramice. Tento druh lze bezpečně odvodit z mladší fáze SPP – podolské kultury. V této době zcela převládlo torďování (hránění) okrajů, které plynule přešlo i na horákovské mísky (typ 0229). Torďování okrajů není v HK chronologicky citlivým prvkem, v Těšeticích se udržuje až do stupně HD2 (tab. 12:23). Misky se zataženým okrajem nejsou samy tvarově citlivým druhem keramiky, jejich význam tkví v tom, že byly velice často uvnitř zdobeny vtuhaním, které podléhalo v rámci HK dynamickým změnám. Lze tedy říci, že významná je jen samotná výzdoba. Na základě vyhodnocení těšetického mikroregionu bylo zjištěno, že vtuhaním mnoha výzdobných typů lze dělit na dvě chronologicky odlišné skupiny. Ve stupních HC2 – HD1 jsou v oblibě vtuhané motivy s cípy (tab. 10,11), ve stupni HD2 jsou zcela opuštěny a vyskytnou se jen ojediněle v pozdních derivátech v kombinaci s pásy nebo s nepravidelně se střídajícími motivy (tab. 12:12). Ve stupni HD2 nastupuje celá řada nových vtuhaných typů. Charakteristické je také nové vnější kolkování (tab. 12:35). Další nové zjištění je, že mísky se zataženým okrajem byly ve stupni HD2, ve srovnání se stupněm HD1, mnohem výrazněji potuhovány. Na vnějším okraji se poměr změnil, ale na vnitřním okraji byl zaznamenán trojnásobný nárůst. Stejný nárůst byl

zaznamenán i na vnější střední části a na vnitřní straně se začaly tyto misky zcela nově potuhovat. Výrazný nárůst koresponduje jasně se zcela nově aplikovaným potuhováním u misek s vyklenutým středem. Ve stupni HD2 se na tomto typu nádob projevilo točení na kruhu východní vekerzuské tradice (tab. 12:17). Vtuhované a potuhované misky se zataženým okrajem končí ve stupni HD3, kdy jsou známy poslední kusy i s vtuhováním (tab. 21:5,8). Některé zahraniční lokality stupně LA naznačují, že lze počítat s malým přežíváním vtuhovaných misek ještě ve stupni LA (*Stegmann-Rajtár 1996, 467*). Nově publikované sídlištní lokality stupně LA musejí být proto publikovány celé, bez vytvoření „časně laténského výběru“ a vylčení tzv. „starší horákovské intruze“. Samotný keramický druh je vyráběn v ruce dále, ale je již nezdoben. Točení na kruhu západní tradice se na něm, na rozdíl od misek s prohnutým okrajem, neuplatnilo. Zánik misek se zataženým okrajem ukončila teprve nová, tehdy již všeobecně rozšířená, technologická změna ve výrobě ve stupni LA.

Misky s prohnutým okrajem – jedná se o specifický horákovský druh misek, který nastupuje jako zformovaný druh až ve stupni HC2 (tab. 2). V podivínském objektu stupně HC1 ještě zjištěny nebyly. Lze předpokládat, že v tomto stupni se dají již očekávat, je to pravděpodobně období jejich formování. Jejich původ V. Podborský odvozoval od slezských šálků, které mají identickou stavbu (*Podborský 1970, 60*). Problematické je jejich chronologické navázání, protože ve stupni HC1, kdy může dojít ještě k seznámení se slezskými šálky, misky s prohnutým okrajem v celcích HK ještě chybí. Na vyřešení otázky vzniku tohoto nového druhu nádob je nutné počkat na nové nálezy stupně HC1. V těšetickém mikroregionu je známe ve všech zdejších stupních HC2 – HD3. Typologicky se až do stupně HD3 nemění, a proto nejsou tvarově vhodné pro vnitřní členění HK (tab. 10,11,12). Jejich důležitost je založena na aplikované vnitřní výzdobě. Ve srovnání s ostatními druhy misek jsou misky s prohnutým okrajem velice pečlivě modelované a mají s nejpečlivěji prováděnou výzdobu doby halštatské – vlešťování. To tvoří, ve srovnání s masivním vtuhováním, jen zlomek celkového počtu vnitřně zdobených misek, ale i tento celkově malý podíl tvoří výraznou skupinu právě u misek s prohnutým okrajem.

Vlešťování má stejné výzdobné tendence jako vtuhování, a i to můžeme dělit do dvou důležitých chronologických skupin. Ve stupních HC2 – HD1 byly aplikovány typy s cípy, které se ve stupni HD2 již neobjevují. Ve stupni HD2 nesou misky s prohnutým okrajem nově na vnější straně kolkování (tab. 12:2,8,20,21). Lze říci, že právě v tomto stupni je zcela zřejmé, že misky s prohnutým okrajem, nesoucí progresivní typy výzdoby, jsou velice oblíbené. V severní části oikumeny HK (Brněnsko, Vyškovsko) se výrazně projeví exempláře s vrubovanou výduť, typ 0320. Jde o výraznou lokální inovaci stupně HD2. Objevily se hojně v Býčí skále nebo na výšinném sídlíšti v Lovčičkách „Strážce“. Je zajímavé, že se vůbec neprojevily jinde, na Znojemsku v těšetickém mikroregionu není znám ani jeden exemplář. Je vidno, že tyto misky mají význam nejen chronologický, ale i geografický. Rychlá dynamická změna misek s prohnutým okrajem se projevila zejména ve stupni HD3, kdy začíná nová tvarová změna. Okraje se výrazně přehýbají přes maximální výduť.

V tomto stupni nastupuje také točení na kruhu západní tradice. Misky s prohnutým okrajem začínají být vytáčeny na hrnčířském kruhu. Výrazně se tato nová technologická změna projevila v obj. 266 v Inzersdorfu – Walpersdorfu v Rakousku

(Ramsl 1998, 27). Odtud pochází soubor (tzv. gerifte Keramik), který je datován do stupně HD3. Rozměrově malé misky byly vhodné pro tuto novou technologickou tendenci. Tyto misky známe jen ze staršího nálezů, datovaného do stupně LA, z Koryčan (Meduna 1980, tab. 60:10, tab. 62:6). V budoucnu musí být sledováno, jestli se toto vytáčení se žlábků projeví na Moravě v nových nálezových celcích stupňů HD3 a LA. V každém případě již ve stupni LA nacházíme misky s prohnutým okrajem s výrazně přehnutým okrajem. Jsou vytáčeny na kruhu, nezdobené a někdy mají na vnější straně rýhy (tab. 21:33), což asi je pravděpodobně modifikace „gerifte Keramik“, která se projevuje v Inzersdorfu – Walpersdorfu (žlábků či zvlnění na vnější straně). Pokud se najde celá nádoba i se dnem, můžeme pozorovat charakteristický pozůstatek naražení na čep hrncířského kruhu. Miska s prohnutým okrajem dostává svoji charakteristickou „esovitou“ profilaci (tab. 21:33,38), stává se dynamickým keramickým druhem stupně LA.

Misky nálevkovité – tvoří nehomogenní, různorodou a nepočtenou skupinu misek s výrazně šikmo vyhnutým okrajem a mohutným středem (tab. 2). Jde o skupinu misek, které se tvarově pohybují mezi miskami talířovitými a miskami s prohnutým okrajem. Pro začlenění do této různorodé skupiny je důležitý velký, nálevkově vyhnutý okraj, ne tvar středu, ten bývá tvarově různorodý (tab. 10:1,5,6). V Těšeticích „Vinohradech“ se tyto mísy vyskytly v obj. 30 spolu s mísou stupňovitou. Jejich datace do stupně HC2 je zde nepochybná. V mladších stupních zde již nalezeny nebyly. V. Podborský se domníval, že se jedná o další doklad kulturního ovlivnění se západu (přesněji dříve kultura Huglfing – Schärding v Horním Rakousku) ve stupni HC (Podborský 1970, 62). Podobné mísy pocházejí z hrobu 1 v Oslavanech. Na nich se objevilo bohaté černé malování v podobě pásů a klikatek (Stegmann-Rajtár 1992a, tab. 44). Datování tohoto hrobu je do stupně HC2 a s datací z Těšetic jasně koresponduje (Podborský 1974, 389). Ze stejného stupně pochází i hrob 1 z Trstěnic s nálevkovitou miskou (Stegmann-Rajtár 1992a, tab. 132). Z obou hrobů pochází velké osudí s nízkým nálevkovitým okrajem a podunajským malováním typu III a uchem na okraji, které oba hroby paralelně spojuje. Vnitřně na okraji žlábkovaný exemplář pochází z Morašic 1, taktéž i on se nachází v celku např. s podunajským malováním typu III a talířovitou mísou a jeho datace do HC2 je nepochybná. Lze říci, že nálevkovité mísy poměrně mohutného habitu, stejně jako podobná osudí, náležejí bezpečně stupni HC2 a později nebyly vyráběny.

Misky talířovité – jde o misky (tab. 2) podobného vzezření dnešních talířů, s vodorovně přehnutým okrajem a potlačeným středem (tab. 11:15). V Těšeticích „Vinohradech“ byl nalezen exemplář v obj. 10 s obdélníkovitě vytaženým výstupkem a výrazně přehnutým okrajem (Podborský 1965a, tab. III:30). Tato mísa patří do skupiny talířovitých mís a je zde datována do stupně HD1. Ze stejného stupně pochází již skutečná talířovitá mísa z Těšetic „Suten“ z obj. 10. Na dvou rozdílných plochách se tak v jednom stupni chronologicky střetly tyto charakteristické druhy mís. V jiných stupních nebyly v těšeticím mikroregionu nalezeny.

Talířovitá mísa byla nalezena na eponymní lokalitě v Hlásnici u Horákova. V tomto hrobu byly nalezeny také dvě bronzové talířovité mísy. Tedy nemůže být pochyb o tom, jak vznikl tento zcela specifický druh horákovských mís. Jde o napo-

dobeniny luxusních nádob. Zajímavé je chronologické postavení hrobu v Horákově. V. Podborský řadí tento hrob jako typického zástupce stupně HC2 (*Podborský 1974, 396*). Podobně i S. Stegmann-Rajtárová řadí horákovský hrob do stupně HC. Pokud opravdu do hrobu nepatří pozdní lodkovitá spona s dlouhým zachycovačem, na což poukázala S. Stegmann-Rajtárová (*1992a, 18*), je datování hrobu, i dle průvodní keramiky, správné. Talířovitá miska zde, podobně jako exemplář z Brna – Holásek, je časově řazena do stupně HC2. V. Podborský o tomto druhu misek napsal, že jsou specifickým klasického stupně (*Podborský 1970, 62*), s čímž lze jen souhlasit. Další exempláře pocházejí z Jiříkovic a Šaratic, které tomuto datování, dle průvodní keramiky, plně odpovídají.

11.3 Hrnčové nádoby

Hrnčové nádoby (tab. 3) jsou charakteristické pro dobu halštatskou. Jde o užitkový typ nádob sloužící ke kuchyňským účelům. Mají většinou soudkovitý tvar a prostý okraj. Lze jej bezpečně odvodit od nádob stejného druhu mladší fáze SPP – podolské kultury. Tento keramický druh je velmi konzervativní a až do stupně HD2 nepodléhá tvarovým změnám (tab. 13-15). Dělíme jej na dva druhy. Hrnčovitá nádoba s odsazeným hrdlem a bez něj. Ovšem toto rozdělení lze učinit pouze z typologického hlediska a k žádnému dalšímu účelu ho nelze užít. U velkého počtu hrnčovitých nádob se nachází pod hrdlem plastická páska. Tyto exempláře nelze dělit dle přítomnosti hrdla a tak známe ve skutečnosti tři základní druhy: s odsazeným hrdlem, bez hrdla s plynulým středem a s plastickou páskou pod hrdlem. Hrnčové nádoby tvoří velikostně nesourodou skupinu. Nebyly vytvářeny kusy malé. Spodní velikostní hranici tvoří početná skupina kolem 30 – 40 cm výšky. Rozptyl pokračuje dále k větším velikostem a největší kusy jsou řazeny již mezi hrnčové zásobnice. Předěl mezi nimi nelze stanovit a jednotlivé typy lze u střepovitého sídlištního materiálu jen odhadnout.

Že jde opravdu o kuchyňsky používaný druh nádob, se plně projevilo ve stupni HD2, kdy se právě jen u tohoto druhu začal objevovat grafit v keramickém těstě – tzv. grafitová keramika. Tato příměs má lepší tepelné vlastnosti při styku keramiky s ohněm, keramika je žáruvzdornější.

Zajímavý je průnik kalenderberských motivů na hrnčové nádoby ve stupni HD1 z jihu. V Těšeticích „Vinohradech“ byla nalezena hrnčovitá nádoba (typ 0319) v obj. 34 (tab. 14:2). Podobná nádoba byla nalezena v obj. 8 v Prosiměřicích (*Vitula 1986, tab. 43:1*) a v Moravských Knínicích (*Podborský 1970, 72*). Výrazně se toto ovlivnění projevilo na další hrnčové nádobě z Prosiměřic z obj. 2, ta není domácí a má analogie jen na jihu. Na jejím těle jsou ryté svíslé pruhy (*Vitula 1986, tab. 27:11*).

Kategorie nejmenších hrnčovitých nádob se ve stupni HD2 zformovala v situlovité nádoby dvojkónické profilace (tab. 15). Jsou ještě v ruce vyráběné s prostým okrajem. Plně se zformovaly až ve stupni HD3. Tyto situlovité nádoby náležejí k nejmladšímu postžitelnému vývoji v Těšeticích „Sutnách“ na ploše ZV. Jde o změny pozorované v obj. 1687, který je datován do stupně HD3. Časově je shodný s obj. 3 v Prosiměřicích, datovaným také do stupně HD3, taktéž obsahuje situlovitou nádobu. Paralelně s tímto novým specifickým tvarem se dále objevují ve velkém počtu klasické hrnčové nádoby s páskami pod hrdlem, jejichž výskyt je charakteristický ještě pro celé období LA.

11.4 Šálky

Šálky (tab. 4) nenašly v HK příliš velké obliby. Z typologického hlediska je lze dělit na dvě skupiny (tab. 16). Tvarově jednodušší jsou šálky hrnkovité. Mají ven vyklenutou střední část a nad okraj vytažené ucho. Vypadají často hodně robustně a jejich celková vyzáž vzbuzuje dojem jisté primitivnosti ve srovnání s druhou skupinou šálků s prohnutým okrajem, které byly formovány do dvou druhů. Jeden druh se podobá miskám s prohnutým okrajem, druhý má dominantnější tělo podobající se spíše osudí. Spojujícím prvkem je prohnutý okraj. Z chronologického hlediska nemají oba druhy význam. V těšetickém mikroregionu se objevují paralelně vedle sebe až do stupně HD1. Zdá se, že od stupně HD2 převládly pouze šálky s prohnutým okrajem nad hrnkovitými. Ovšem toto pozorování bylo učiněno na malém počtu nádob. Jak bylo již napsáno výše, šálky nebyly výrazněji oblíbené.

Zajímavý je soubor keramiky z Býčí skály. Zdejší pozdní šálky s prohnutým hrdlem zcela převládly, jde o jasný znak pozdního stupně HK. Z geografického hlediska je zajímavé, že na Znojemsku se neprojevil zásah vakovitých šálků z jihu z kalanderberské kultury. Chybí také houpačkovité prohnuté okraje. Ve stupni HD2 postrádáme v těšetickém mikroregionu misky s vrubobáním na výduti, jejich výskyt lze sledovat hlavně v brněnské oblasti, s přesahem do okolí. Mají tak nejen chronologický, ale i geografický význam. Jejich předlohou byly pravděpodobně bronzové šálky s nýty na přechodu středu a okraje, které nebyly na Moravě nalezeny, ale jsou známy z Rakouska. Misky s prstenci jsou důležitým progresivním chronologickým prvkem pozdního halštatu. Nesou na vnitřní straně pozdní výzdobu (kolkování – důlkování), která již nápadně připomíná „braubašské“ rozložení výzdoby. Ryze pozdním prvkem jsou tzv. „rohaté“ nebo „býčí“ aplikace na šálkách nad uchy (typ 033). Zdá se, že se mohou vázat dokonce až na stupeň HD3. Tuto tendenci bude ovšem nutno dále ověřovat. Z chronologicky citlivějších nálezových celků, které jsou publikovány, tyto šálky z Moravy zatím neznáme. Díky seznámení se s materiálem z objektů z Malhostovic (děkuji M. Čizmařovi, lokalita nebyla doposud publikována), můžeme předběžně říci, že se zde rohatá ucha výrazně projevila se sponami stupně HD3, což koresponduje s nálezy z Bučan, Bratislavy – Důbravky a Šoproně, které se časově pohybují již blízko stupně LA. Můžeme tedy naznačit, že se tento jev snad váže na Moravě geograficky zase jen na Brněnsko a časově na stupeň HD3.

11.5 Zásobnice

Zásobnice jsou rozměrné nádoby a jsou největším druhem halštatské keramiky. Dělíme je na dva základní typy (tab. 5): charakteristická amforovitá zásobnice s trojčlennou profilací s výrazně přehnutým okrajem; hrncovitá zásobnice bez přehnutého okraje, pouze s odsazením okraje a středu, ovšem na něm je většinou umístěna plastická páska. Od hrncovitých nádob je dělí pouze značná velikost. Více podrobně se budu zabývat chronologicky zajímavějšími amforovitými zásobnicemi. Hrnkovité zásobnice k vnitřnímu členění HK nepřispívají.

Amforovitá zásobnice HK je odvozena od zásobnice podolské. Bohužel nedostatek nálezů stupně HC1 nám neumožňuje si vytvořit představu o jejich existenci v tom-

to stupni. Další vývoj probíhal ve stupních HC2 – HD2, kdy se amforovité zásobnice vyznačují výrazně přehnutými okraji a ostrou profilací. Z širšího geografického hlediska kalenderberského kulturního okruhu se zformoval v HK tzv. „horákovský“ typ zásobnice s charakteristickým nízkým hrdlem, vysoko položenou maximální výdutí a středem s globálně vyrovnaným délko – šířkovým poměrem. Až do pozdního stupně HD2 pro ni není příznačná plastická výzdoba. Plastické výčnělky na spodní části středu typu 0323 přibývají jen v severních oblastech HK, blíže k lužické oblasti. Amforovité zásobnice tohoto období se vyznačují vtuhanou výzdobou na hrdle a středu. Charakteristické jsou motivy zavěšených pásů a zejména trojúhelníkovitých klikatek (tab. 17:8; tab. 18:2,4; tab. 19:1). V této době jsou velice oblíbeny také motivy žlábkovaných a malovaných trojúhelníkových typů. Tyto druhy výzdob, zejména motivy s trojúhelníkovými typy, končí v těšeticím mikroregionu ve stupni HD1 a dále nepokračují. Ve stupni HD2 nebyl již nalezen žádný vtuhaný ani žlábkovaný fragment na amforovitých zásobnicích. Tento obecný jev výrazně koresponduje s neaplikováním jakýchkoliv trojúhelníkovitých motivů na všech druzích nádob. Přestaly se aplikovat ryté zavěšené trojúhelníky na osudích i vtuhané trojúhelníkovité cípy na vnitřních stranách misek. Jde o jeden z nejdůležitějších všeobecných jevů, tvořících předěl mezi stupni HD1 a HD2. V porovnání s hrncovitými jsou amforovité zásobnice daleko méně zastoupeny na sídlištích. V průběhu stupně HD2 se amforovité zásobnice přestávají vyrábět a jsou nahrazovány hrncovitými.

Tato změna v oblíbě byla zachycena v Těšeticích „Sutnách“. Z objektů stupně HD1 je známo deset amforovitých zásobnic, ve stupni HD2 je to již jen pět. Jestliže bereme v úvahu, že poměr objemu materiálu mezi stupni HD1 a HD2 je 1:3, musíme pro získání správného výsledku počet kusů ze stupně HD1 vynásobit číslem 3. Konečný poměr amforovitých zásobnic mezi stupni HD1 a HD2 je 6:1. U hrncovitých zásobnic známe 10 ks ze stupně HD1 a 15 ks ze stupně HD2. Výsledný poměr mezi stupni HD1 a HD2 je výrazně menší, 2:1. Lze říci, že zatímco hrncovité zásobnice se vyráběly kontinuálně dále ve stejném počtu, amforovité ve stupni HD2 výrazně ustoupily. Tento výrazný pokles vedl patrně až k jejich samotnému zániku, a ve stupni HD3 už nejsou nacházeny. Dále bude nutno sledovat, jestli koresponduje tento výrazný pokles, přesněji zánik na sídlištích, s přerušením ukládání bohatých hrobů se zásobnicemi a nebo měl rozhodující vliv na jejich ústupu už nástup na kruhu zhotovované keramiky západní tradice, která všeobecně dovozovala vytáčení jen menších nádob. Ve stupni HD2 prodělaly amforovité zásobnice poslední proměnu. Jejich okraje ztratily výrazné přehnutí, které se změnilo v plynulé prohnutí. Zatímco podobně prohnuté hrdlo můžeme nalézt už ve stupni HD1, ostře přehnutý okraj již ve stupni HD2 nenacházíme a celkově končí ostrá profilace. Z Těšetic „Suten“ z obj. 1669 (tab. 20:5) pochází luxusně provedený pozdní exemplář amforovité zásobnice stupně HD2 s nezvyklým kolkem typu 0914. V tomto stupni také poprvé pozorujeme charakteristické nádoby s mírně prohnutým, vytaženým hrdlem, bez jakéhokoliv vyhnutí okraje a s výrazně stlačeným středem (tab. 20:2). Typickým znakem stupně HD2 na osudích, který se principiálně objevil i na amforovitých zásobnicích, jsou vertikální plastická žebra na středu (typ 0330) a vodorovné mělké žlábkové na hrdle (typ 023), jež v odlišné podobě našly znovu svoji oblibu (tab. 20:6). Ty vyvrcholily mnohem dříve v mladší fázi SPP – podolské kultuře a s pozdně halštatskými nejsou vývojově spojeny. Opětovná aplikace souvisí s všeobecně velkým nárůstem specificky aplikované plastické výzdoby ve

stupni HD2. Existence posledního typu amforovitých zásobnic s vertikálními žebry na střední části se projevila i na exempláři z kostrového hrobu v Morašicích 2 v trati „Na kopci“. Zde má amfora na střední části tři plastická žebra (typ 0330). V porovnání s celkovým vývojem amforovitých zásobnic v těšetském mikroregionu nemůžeme amforovitou zásobnicí z Morašic (nacházejí se v blízkosti Těšetic) datovat jinak než do stupně HD2. Takto potvrzujeme již publikovaný názor J. Nekvasila (1992, 82) o možnosti datování tohoto hrobu do stupně HD2.

Posledním chronologickým jevem u amforovitých zásobnic je výskyt širších žlábků s rozestupy na hrdlech. Vyskytly se na dvou exemplářích z Býčí skály (tab. 21:15) a mají identickou paralelu z obj. 266 na sídlišti v Inzersdorfu – Walpersdorfu, který patří svým obsahem a celkovým postavením na sídlišti k nejzajímavějším nálezům stupně HD3 ve středním Podunají. V Býčí skále se jedná pravděpodobně o nejmladší keramickou tendenci tohoto celku, která časově koresponduje s pozdní lodkovitou sponou s „certoským“ zakončením. Žlábek pod okrajem byl nalezen i na rozměrné nádobě v Prosiměřicích v obj. 3, který tvoří chronologickou oporu stupně HD3 na Moravě (tab. 21:11). Fragment se žlábkováním pod okrajem byl nalezen také v Jevišovicích – Starém Zámku (*Podborský 1970, 83*), o něm víme jen to, že spadá do pozdního stupně. Nejde o vytáčenou keramiku, ale je možné, že se zde setkáváme s napodobením žlábků tzv. geriefte Keramik, která zanechává na rozdíl od vekerzugské keramiky, charakteristické žlábků na vnější straně. Mohli by jsme s ní počítat od stupně HD3, tj. před polovinou 5. stol.

11.6 Přesleny

Přesleny tvoří charakteristickou skupinu předmětů na sídlištech, ale i na pohřebištích HK (tab. 6). Jedná se o menší keramické předměty, jejichž původní použití je spolehlivě známo. Přesleny byly nasazeny na spodní části vřeten a fungovaly jako setrvačníky při navíjení příze. Jsou poměrně hodně rozšířeny v sídlištních objektech. Pouze pro potřebu typologického rozřazení pro počítačovou dokumentaci nálezů HK jsme přesleny rozdělili podle tvaru.

Přesleny HK lze členit podle několika kritérií – souměrnost, velikost, váha, přítomnost výzdoby, tvar. Představené dělení je zaměřeno na tvar. V prvé řadě na přítomnost výrazného spodního vklenutí a v druhé řadě na celkovém tvaru. Pro označení přeslenů je použita písmenná řada. Písmena A – G, N a O představují přesleny bez výrazného spodního vklenutí. Písmena I – K představují přesleny s výrazným spodním vklenutím. Právě tyto jsou nejtypičtějsími tvarovými typy pro období HK. Nejvíce je rozšířen typ J. V období HK je tvarová škála přeslenů různorodá a lze říci, že kromě hojně zastoupeného typu J, jsou ostatní typy hodně tvarově odlišné. Z chronologického hlediska dosud nebyl pozorován v jednotlivých stupních u přeslenů žádný tvarový rozdíl.

Z tohoto dosud tradičního nahlížení na přesleny vybočuje typ O, který je, jak ukázalo podrobné vyhodnocení, významný z hlediska geografického i chronologického. Přesleny s horizontálními žlábků se váží na Moravě na stupeň HD2 a jejich předlohy je možno spatřovat v soustružených předmětech, jejichž výroba se v halštatu rozšířila. Dosud není znám jejich původ, předlohy lze hledat v Karpatské kotlině v hrobech VK a na hradisku Heuneburg v jižním Německu.